

ŞAMANİZM RUHUN KEŞİF YOLCULUĞU

Rahime Nur Yüksek

yuksekk.rahime@gmail.com, ORCID: 0009-0000-5340-5341

İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih, İstanbul, Türkiye

ÖZET: Şamanizm toplumlarda ki kişiler arasında, “din” olarak bilinen bir olgudur. Fakat görüyoruz ve okuyoruz ki Şamanizm aslında bir “doktrindir”. Bu çerçevede Şamanizm doktrini temsilcisi şaman Türk toplumlarındaki adıyla “kam” olan kişilerdir, belli konuların temsilcisi olduklarından “özel” kişiler olarak adlandırılırlar. Bu kişiler ruhlar alemi ile iletişime geçebilir, toplumunu koruyabilir. Şamanizm Ruhun Keşif yolculuğu makalesinde Şaman olmak isteyen bir kişinin ailesinden aktarılan özel bir genetik yapıyla ya da Gök Tengri tarafından seçilmesiyle başlayan süreçte kendini bulması, şaman olmak isteyip istemediğine karar vermesi, ölümü göze alıp bu yoldan vazgeçmesi ya da kabullenerek devam etmesindeki aşamaları, zorlu seçimler yapmasını ve bu süreçteki çilelerinden bahsedilmektedir. Beraberinde “kabulleniş” ile gelen eğitim sürecindeki tutumları, kendilerinden kıdemce büyük şaman ayinler yapmaları, gerçek bir şaman olmak için kıyafetlerinin ve eşyalarının hazırlanması (ki burada yaşadıkları toplumların büyük katkıları vardır), eşyalarının ruhlara sunulması ve kabul edilmiş ayinle kutlanması anlatılmaktadır. Kişi gerçek manada olduktan sonra toplumun ihtiyaçları (hastalık, savaş öncesi durumlar vb.) için ruhlarla iletişime geçmesi sürecinden de bahsedilmiştir. Birçok işi veya görevi olan şamanlar hakkında sayısız makale ve kitap bulunsa da “geçiş süreçleri” hakkında bilgilerin çoğu bölük pörçüktür. Şamanizm Ruhun Keşif yolculuğu makalesi bu amaç doğrultusunda kişinin normal bir topluluğun üyesi rolünden “şamanlığa” geçiş yapması ve kendi statüsünü değiştirmesi yeni bir hayata başlaması sürecini incelemiştir. Sosyal bilimcilerin en çok kullandığı nitel araştırma yöntemlerinden dokümantasyon tekniği ile hazırlanmış olan Şamanizm Ruhun Keşif yolculuğu makalesi birçok soruya cevap vermektedir.

ANAHTAR KELİMELEER: Ayin, Cübbe, Davul, Kam, Kıyafet, Kam Bakşı Toy

SHAMANISM A JOURNEY OF SOUL DISCOVERY

ABSTRACT: Shamanism is a phenomenon known as ‘religion’ in societies and among people. However, we see and read that Shamanism is actually a ‘doctrine’. Within this framework, the representatives of the doctrine of Shamanism are shamans, or ‘kam’ as they are called in Turkish societies, and they are called ‘special’ people because they are representatives of certain subjects. These people can communicate with the spirit world and protect their society. In the article Shamanism, Journey of the Soul's Discovery, it is mentioned that a person who wants to be a shaman finds himself in the process that starts with a special genetic structure passed down from his family or chosen by Gök Tengri, decides whether he wants to be a shaman or not, risks death and gives up this path or continues on this path by accepting it, makes difficult choices and his ordeals in this process. Their attitudes in the training process that comes with ‘acceptance’, their performing shamanic rituals that are senior to them, the preparation of their clothes and belongings in order to become a real shaman (in which the societies they live in have great contributions), the presentation of their belongings to the spirits and the ritual celebration of their acceptance are described. After the person becomes a real shaman, the process of communicating with the spirits for the needs of the society (illness, pre-war situations, etc.) is also mentioned. Although there are countless articles and books about shamans who have many jobs or tasks, most of the information about the ‘transition process’ is fragmented. For this purpose, the article ‘Shamanism: A Journey of Soul Discovery’ analyses the process of transitioning from the role of a member of a normal community to ‘shamanism’ and changing one’s status and starting a new life. The article, which is prepared with the documentation technique, one of the most widely used qualitative research methods of social scientists, answers many questions.

KEYWORDS: Ritual, Robe, Drum, Kam, Outfit, Kam Bakşı Toy

Gönderim Tarihi: 08.06.2024

Kabul Tarihi: 28.07.2024

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13140997>

1. GİRİŞ

Şamanizm Ruhun Keşif Yolculuğu makalesi bir şaman adayının toplumun saygı gösterdiği bir şaman olana kadar ki yaşadığı tüm süreci nitel araştırma yöntemlerini kullanarak, birçok eserin taranması sonucunda dökümantasyon tekniği ile yazıya geçirilmiştir. Dökümantasyon tekniğinden yararlanılmasının nedeni özellikle Türkiye de yazılan birçok “Şaman, Şamanizm” hakkında çok fazla makale ve kitap olması fakat kaynaklarımızda “süreçleri” hakkında net yazıların, derli toplu ve her seviyenin okuyacağı yazıların bulunmamasından dolayı bu soruna cevap olabilmek adına kaynak

tarayarak yazılmıştır. Bu geçiş süreci toplu ve yalın manada yazılması literatürümüz için oldukça faydalıdır. Bu amaçla yazılan Şamanizm Ruhun Keşif Yolculuğu makalesi bir şaman adayının kendi atalarından aldıkları bu görevi ya da Gök Tengrinin seçilen kişiye işaret göndermesiyle başlattıkları süreçte neler yaşadıkları, şamanlık ve Şamanizm kavramlarının neler olduğu, kıyafetlerinin özelliklerinin neler olduğu ve görevlerinin neler olduğu soruları doğrultusunda hazırlanmıştır. Genel çerçevede şaman olmak için yaşadıkları süreç makalenin yazılmasının temel problemidir.

Şamanizm dediğimiz olgunun tarihi bilinen insanlık tarihi ile yarışabilecek bir geçmişe sahiptir. Bu nedendir ki Şamanizm'in izlerini, kalıntılarını ve sonuçlarını günümüzde dahi dünyanın birçok yerinde görmemiz mümkündür. Eski dönemlerde yoğun bir şekilde toplumda yeri olan Şamanizm'in kelime anlam ve yorumlanmasına bakıldığında; şamanlık olarak bilinen bu doktrin yalnızca bir dinsel olgu değil, ritüellere, figürlere sahip trans ya da meditasyon yoluyla ibadet edilen bir metodolojidir. Bu konuda İslam Ansiklopedisi; "şamanlığın bir dinden ziyade merkezinde şamanın yer aldığı, kendine has inanç ve ritüelleriyle farklı formları bulunan vecde dayalı bir yöntem olarak adlandırır. (Güngör,2023) Tunguzca 'da "kâhin, sihirbaz" gibi anlamları olan, Batılı kaynaklarda "rahip, büyücü, hekim veya ruh avcısı" şeklinde tanımlanan şaman kelimesi XVII. yüzyılın ikinci yarısında Rusçaya geçmiştir. Tatarca ve Altayca'da şamanın karşılığında kam (gam) kelimesi kullanılmaktadır."

Bu nedendir ki özellikle Türk ve Türklerle ilişkiye geçmiş birçok devlet ve milletin (Türklerin göçebeliği söz konusudur) tarihine dokunmuş bir öğretisi sistemidir. Dünyanın birçok yerinde izleri bulunan Şamanizm'in en çok benimsediği coğrafyanın da Orta Asya'dır.

Şamanizm temelinde doğayı anlamayı ve doğa ile iç içe yaşamayı, insanın çevresinde olanları anlaması ve anlamlandırmasını, kişinin ya da toplumun ruhsal dengesinin sağlanmasını amaçlar. Hayvan sembolleri, sesleri ile değişik ve farklı kıyafetleri ile odağı kendine çeker.

Şamanizm günümüzde popülaritesi artan ve insanların daha da merakını cezbeden bu konudur. Bunun temel nedeni de Şamanizm'in bir din olmadığı olgusunun özellikle Türk tarihçiler tarafından insanlara daha net çizgilerle aktarılmasıdır. Bir başka açıdan insanlar her geçen yüzyılda doğa ile ilişkilerini tazelemeyi bir adım ileri taşımaktadır. Orta Asya bozkırlarında hayat süren başta Türkler olmak üzere Moğol ve diğer devletler "Şamanizm" kavramını bir din sembolü olarak algılamamış onlar "Gök Tengri" inancına sahip olmuşlar fakat Şamanizm'i de bırakmamışlardır. Bahsi geçen Şamanizm "otacılık, şifacılık ya da iyi ve kötü ruhlarla iletişime geçen bir aracı" olarak görülmüş, kutsiyet atfedilse de din olarak yansıtılmamıştır. Şamanizm özellikle Türk kültürü çerçevesinde büyük bir yere sahiptir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde Müslümanlık Pew Araştırma Kuruluşunun 2012 yılında yayınladığı makaleye göre %98 lik bir orana sahiptir. Fakat bu halkın günlük yaşantılarına, gelenek ve göreneklerine, örf ve adetlerine işleyen de bazı Şamanizm ibareleri mevcuttur. Bu da Şamanizm'in bizlerin kültüründeki yerini göstermektedir. Bu makalede Şamanizm kavramının ne olduğunu ve yansımalarını, özelliklerini, kıyafetlerinin anlamlarını, görev ve sorumlulukları gibi temel başlıklar üzerinde durulacaktır.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden dokümantasyon tekniği ile hazırlanmış, birçok materyal taraması sonucunda bulunan verilerin ışığında yazılmıştır. Kaynakçada bulunan materyaller titizlikle incelenmiş, fişleme yöntemiyle bilgiler tasniflenmiş ve yazıya geçirilmiştir.

3. ŞAMANLIK VE ŞAMANİZM

Şamanizm öğretilerini insanlara aktaran, ritüel ve ayinleri yapan, duaları, falları ve yakarıları kişilerden göklere göklerden yerlere taşıyan kişiye şaman denmektedir. Bu kişiler insanlar ve ruhlar arasında köprü görevi gördüğü ve iki grup arasındaki bağı sağladıklarına da inanılmaktadır. Şamanlık özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla Orta Asya Türkleri arasında hızla kabul görmüş ve yayılmıştır (Gömeç,2003). Şamanizm öğretilerine göre dünyanın farklı halleri vardır. Halk tabirinde "öteki dünya" olarak adlandırılan; yukarı ve aşağı dünya halleri vardır. Bu ayrılış İslam dini ile de benzerlik kazanmakta "cennet ve cehennem" algısının "yukarı ve aşağı dünya" olarak yorumlanmasına sebep olmuştur. Şamanizm kavramı gibi Şaman kavramı da hem ülkemizde hem de dünyamızda çok fazla

araştırılan kavramlardandır. Şaman Şamanizm'in öğretilerini yapan, görevlerini yerine getiren kişi olarak algılandığı gibi etimolojik olarak da "büyücü, sihirbaz" gibi farklı anlamları da vardır. Şaman sözcüğü ilk kez Tunguzlardan bizlere geldiği fikri yaygınlaşmıştır. Tunguzlar ve Rusların münasebetleri nedeniyle de Avrupa'ya kadar yayılmış olabileceği düşünülmektedir. Türkler ve Türk devletleri şaman kelimesi yerine "kam" kelimesini kullanmışlardır. Özellikle Altay Türkleri tarafından kullanılan "kam" kelimesi Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ü Lugat-it Türk eserinde kam kelimesi "kâhin" olarak verilmiştir (Mahmud1,992).

Şamanların hastaları tedavi ettikleri, otları karıştırarak ilaç yaptıkları ve bu nedenle şifacılık özellikleri de olduğu bilinmektedir. Bu nedenle de günümüz aydınları bu kavramı kabul etmek istemese de şamanları eski dönemlerde toplumları tarafından din adamları olarak görüyorlardı. Yusuf Has Hacib'in "*İster tabip getirsin ister kam; ölmekte olana hiçbir şey fayda vermez*" sözleri de kamların şifahi yetenekleri ve insanları iyileştirmelerine atf yapmıştır. (Hacib, 1991). Yusuf Has Hacib ve diğer birçok bilim insanının kamların şifahi yeteneklerine karşı atf yaptıkları sözleri mevcuttur. Buradan hareketle anlaşılıyor ki kamlar özellikle Türklerin yaşadığı bölgede sağlık alanında çok fazla çaba göstermektedirler. Halk hekimliği kavramını da hayata geçirmişlerdir. Özellikle Türklerin gözünde önemli bir yeri olan şaman: hekimlik, otacılık, şifacılık ve büyücülük yaptıkları, yukarı ve aşağı dünya ile iletişimde oldukları, ruhlar ile irtibatta oldukları bilgileri sayesinde onlara atfedilen kutsallığı bir nebze daha anlayabiliyor hatta "din temsilcisi" olarak görülmelerinin nedenine ışık tutabiliyoruz. Birçok dinde ya da din kabul edilen doktrinlerde ahiret inancının varlığı görülmektedir. Şaman bizzat ölmüş kişilerin ruhları ile temasa geçebilecekleri için kutsallıkları daha fazladır ve bu olgu bir kitapla ya da eğitimle bir başka kişiye geçmeyecek kadar özeldir. Şaman olabilmek için kişinin ailesinde ya da soyunda bir şamanın olması çok önemlidir. Soyunda şamanlık olan kişi atalarının ruhları tarafından rahatsız edilir ve ona "el verilirse" (ki "el verme" tabiri Anadolu coğrafyasında çokça kullanılan nesilden nesile aktarma anlamını taşıyan bir kelimedir) o kişi şaman olabilir.

3.1. Şamanın Özellikleri

Şamanlar geçmişteki saygın konumlarını kazanana kadar oldukça çaba ve emek sarfetmişlerdir. Bu yolda hem kendilerinden hem de geleceklerinden fedakârlık vermişlerdir. Şamanların genel mahiyetteki en önemli özellikleri ruhlarla iletişime geçmeleridir. Buldukları toplumdaki eski ve önemli ruhlara (topluluğun kurucusu olabilir, en önemli askerleri olabilir, yol göstericileri olabilir vb.) ulaşabileceklerini ima ederler. Bu alanda çalışmalar yapan İbrahim Kafesoğlu da belirtmiştir ki şamanlar gittikleri ya da doğdukları toplumların ruhları ile yavaş yavaş ve kalıcı bir bağ kurarlar. Kurdukları bağlar sayesinde toplumda kalıcılıkları artar. Herhangi biri şaman olamaz, bu durum Orta Asya bozkırlarının yazılı olmayan bir kuralıdır. Şamanlık genellikle atadan babaya babadan da oğula geçmektedir. Bu nedendir ki boyunda şaman olmayan kişi şaman olmayı seçemez. Şamanlık doğumla beraber kişiye yüklenen bir misyondur ve vaz geçmek büyük bir yükümlülüktür. Şamanlık sert, despotik ve melankoliktir. Aileler çocuklarının şamanlık belirtilerini gösterdiğini anladıklarında bu durumun önüne geçmeye çalışırlar. Bunun en mühim nedeni ise şamanlık bir din figürü olsa da aynı zamanda bir meslektir ve bu meslek para getirmediği gibi ailelerin savaşçı yağma yapacak, hayvan güdecek ya da tarlada çalıştıracak insanların sayısında düşme yaşamalarına neden olmaktadır.

Kişinin şamanlık mesleğini yapabilmesi için bir diğer yazılı olmayan kuralı ise doğumdan sonra vücudunda fazla kemik olması, çocukluğunda hastalık geçirmiş ya da çok fazla dalgınlık durumunun olması gerekmektedir. Hastalık şaman olacak çocuğa bir anda gelir. Bu durum toplum tarafından "ruhların o kişiyi çağırması" olarak yorumlanır ve bu durum karşısında çocuk bir sonraki aşamaya geçerken ailesi için de durum netlik kazanır. Şaman adayı yaşadığı topluma sunacağı hizmet adına önce bedenen ve ruhen acı çekmesi gerekmektedir ki bu yolun sonunda huzura ve ruhlar alemine ulaşabilsin, bütün acılarından arınarak yeniden doğuşun temsilcisi olabilsin. Bu geçiş süreci şaman adayı ve toplum arasında ki bağı kuvvetlendirdiği için şaman olan kişiye sunulan kıyafetlerde bu geçiş sürecine ithafen kemikler, iskelet parçaları, ateşi temsil eden renkler bulunur.

Bir sonraki süreçte şaman adayı çocuk aniden ateşlenmeye başlar. Bu ateş düşmez ve yavaş yavaş vücudunu kullanamaz hale gelir, bir süre sonra ateşin verdiği etkiyle şaman adayı çocuk titremeye ve inlemeye başlar, ateşin şiddetine göre inlemeler de şiddetlenir, şaman adayı çocuk bir süre sonra

uzuvlarını kullanamaz hale gelir, acısı iyice artmıştır, ateşinden dolayı terlemeye, göz bebeklerinde şişmeler meydana gelmeye başlar. Etrafındaki olayları kavrayamaz yorumlayamaz. Burada Şamanizm felsefesine göre şaman adayı çocuk bir tercih yapmaktadır. Ya şaman olmayı kabul eder ve namzet davulunu eline alır, çalmaya başlar ya da şamanlığı ve yaşadığı süreci reddederek genç yaşta ya ölür ya da delirir. Bu süreci akıllıca ve iyi bir şekilde tamamlayan şaman eğitime hazırdır artık. Eğitimci ise atalarının ve yaşadığı bölgenin önemli savaşçıların ruhlarıdır. Bu kadar acı ve çileyi her şaman çekmemektedir. Bazı şamanlar “gök tengriden” gelen bir hediye olarak da şamanlık verilebilir. Bu durumda ise gök tengri şaman olacak kişiye ruhlar vasıtasıyla görevinin tanımını yaptırır.

Türkler şamanlara karşı çok daha ilgili ve saygılı bir yapıları vardır. Popüler kültür bir yana eski dönemlerde de şamanların saygıyı hak ettikleri ve o toplum için çabaladıkları görülmektedir. Şaman adayı gök tengri ile bizzat iletişime geçebileceğini ya da onlar için önemli olan büyük atalarıyla iletişime geçerek yol bulabileceklerini sanmaktaydılar. Bu nedendir ki şamanın kutsallığı tahmin edebileceğimizden üst sınırındadır. Şaman özel yeteneklerini koruması ve ruhlarla iletişime geçebilmesi için inzivaya çekilmeleri gerekmektedir. Bu inziva sonrasında şaman doğa olaylarına yön verebilme, savaş sonuçlarını görebilme, yurt edinilecek yerlerin belirlenmesi ve diğer dünya da şamanın temsilcisi olacak hayvanı bulabilmesi gibi birçok durumun sonuçlarını görebileceklerine inanıyorlar ve tüm halk da bu görüşü destekliyordu.

Şamanların kendi içlerinde statü olarak ayrımları vardır. Atasının soyundan gelen ve bu sancılı yolu başarıyla geçen kişiler üst rütbede, Gök Tengrinin işareti ile şaman olanlar bir alt rütbede bulunuyordu. Gök tengri vasıtasıyla şaman olan bir kişi büyük ve yaşlı şamandan bitkileri, ayin ve büyülerin, tören ve yasların zamanı geldiğinde neler yapılması gerektiğinin eğitimini alır ve çalışmalar yapardı. İki şamanın ortak kesişimleri ise “kam baksı toy” adı verilen ayinlerdir. (İnan, A. 1976) Bu ayinde büyük şaman huzurunda yeni şaman adayının ayini yönetmesine izin verilir, bu bir sınav şeklinde sunulurdu. Eğer şaman adayı saçlarını kazıtır ve bu ayini başarıyla yönetirse gerçek bir şaman olduğunu insanlara kanıtlamış olurdu. Fakat yukarıda da bahsettiğimiz gibi kişi bu sınavları geçemez ya da geçmek istemezse sonunda ya delirerek ya da ateşlenerek hayatı son bulurdu. Burada genç şaman adayı olan kişinin seçim yapması ve doğruyu seçmesi gerekmektedir. Adayın yakın çevresi kam baksı toyuna gelerek tanıdıkları bu kişinin hem Gök Tengri katında hem dünyanın alt ve üst kısımlarında başarıya ulaştıklarını, atalarının her zaman yanında olacağını bilmek ve görmek isterlerdi. Bu nedendir ki büyük şaman yeni şaman adayının toyunda bulur ve olayın akışını tüm ayrıntılarıyla anlamaya çalışırdı.

3.2. Şamanların Törenselleştirilmiş Kostümleri

Şaman olmaya karar veren kişi büyük şamanın önünde kam baksı toyu yaptıktan ve başarılı olduktan sonra Şamanizm doktrini için önemli olan kıyafetleri giymektedir. Şamanizm gereği olan ve çokça karşımıza çıkan kıyafetleri Şamanizm önemli imgelerinden biridir. Her şamanın ayin ve törenlerde kullanması için kendine ait cübbesi, maskesi, külahı ve davulu gibi daha birçok eşyası vardır. Kişiye özel olması önemli bir etkidir çünkü ayinlerde ilahi güçlerle ya da ruhlarla iletişime geçmeleri kendilerine ait eşyaları sayesinde olmaktadır. Özellikle ayinlerde “açık renkli ama üzerinde hayvan derisinden göğüslüğü olan bir cübbe, dağ tavuğunun tüyü bulunan kırmızı da bir külah” giymektedirler. Ruhların her zaman iyi ve güzel olmadıkları bilinen bir gerçektir. Şamanın etrafı ruhlardan bir duvarla çevrili olduğundan kıyafetlerine bazı özel aksesuarlar eklerler ki kötü ruhları uzak tutabilsinler. Kol ve sırt kısımlarına diktikleri iplerin ucuna zil, çingirak gibi nesnelere eklemekte ki amaçları da aynıdır. Zil ya da çan bulamadıkları zamanlarda “yayları” iplerin uç kısmına taktıkları da görülmektedir. Bu küçük ama koruyucu zırhlar şaman kötü ruhlardan korumaya, onların rahat bir yaşam sürmelerine sebep olan koruyucu silahlarıdır.

Cübbeler ise şamanların ayinlerinde giydikleri özel bir kostümdür. Şamanın kabul edip eğitim gördükleri süreçte cübbe giymelerine izin verilmez, ayinlerde daha farklı, yine özel kıyafetler giymektedirler. Eski dönemlerde ekonomik alım gücü daha düşüktür. Bu nedenle şaman olmaya karar veren kişi hemen kendine cübbe alamaz “ruhların izin verdiği müddetçe” paralarını biriktirene kadar cübbeleri olmadan ama ruhların huzuruna çıkacak bir kıyafetle ayin yapmaktadırlar. Bu çok tehlikeli bir durum olduğu için uygun görülmemekle beraber yapılmaktadır. Tehlike aşıkardır ki cübbesiz bir şaman kötü ruhlarla savunmasız bir şekilde çarpışmaktadır. Bu durumda cübbe bir nebze de şarttır ve aciliyeti

vardır. Bir şaman toplumundan özellikle de akrabalarından şaman aday olmanın sosyal statüsünü ortaya koyarak cübbe için yardım istemektedir. Bu biraz da iki taraf içinde kibarlık ve nezaket göstergesidir. Akrabalar da bu hoşluğu bozmadan şaman aday için cübbe ve davuluna katkı sağlayacak yardımlarda bulunmaktadırlar. Bu yardımlar tamamlanınca bölgenin kadınları bir şölen edasında toplanır ve şaman adayının eşyalarını dikmeye başlarlar.

Cübbe özellikle ruhlar ile şaman adayının arasındaki bağ, köprü olacağından adayın cübbesinin kabul görmesi için bir tören ya da ayin düzenlenmektedir. Burada amaç ruhların cübbeyi beğenmesine sunmaktır. Eğer ruhlar cübbeyi beğenir ve onaylarsa süreç sorunsuz devam eder, fakat beğenmezlerse ayin yarıda kesilir cübbenin eksikleri tamamlanır ve süreç yeniden başlar (İnan, 2000). Cübbeler atmış ya da daha fazla parçanın bir araya gelmesi ile oluşur, en önemli ve en koruyucu kısım ise içerisinde bulunan beyaz koyun derisinden ya da geyik-ceylan derisinden oluşturulan ceket kısmıdır. Bu ceket şamanın ruhlar dünyasında bulunduğu, iletişime geçtiği bütün varlıkları temsil etmektedir. Bir başka bakış açısına göre şamanın diğer dünyada büründüğü ve yardımını aldığı hayvan, elbisesinin şekline göre belirlenmektedir. Örneğin Tunguzlarda kuşlar gibi görünen şaman cübbesi bulunmaktadır ve bu kuşa benzer cübbe ile kişi diğer dünyada temsilcisinin kuş olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bölgesel farklılık göstermektedir ki kıyafetin şekli bulunduğu kültürü de temsil etmektedir. Bir başka durum ise şamanın cübbe ya da elbisesine ağır metalden yapılmış süs eşyaları takılırsa, alt dünyaya daha rahat gidebildiği düşünülmüş, yukarıda da bahsettiğimiz gibi cübbeye ya da kıyafete takılan kemik, iskelet parçaları da şamanın daha rahat trans sürecine girmesine neden olanak sağlamaktadır. Orta Asya şamanlarında görülen bir başka cübbe eklentisiyse aynadır. Genellikle şamanlığa geçiş süreci sonrasında fal bakmak, kişinin ruhunu temizlemek, ölümler dünyasını daha net görmesini için kullanılan ayna cübbeye dikilerek yerini almaktadır.

Külâh bir şamanın gücünün kaynağıdır. Bu gücün göklerden geldiğini ve tepeden tırnağa etkisini temsil etmektedir. Külâh denilen kısım ise üç kare uzunluğundaki kırmızı bir kumaşın, üç adet düğme ile birleştirilmesi sonucunda oluşmaktadır. İnan a göre astar kısmına önem verilmez olabildiğince adi ve ucuz kumaş ile dikilmektedir. Külâhların en önemli parçalar göz, alın ve ense kısımlarına dikilen parçalarıdır. Bu parçalar vaşak derisinden yapılmazsa geçerliliğini koruyamadığı gibi durumlar söz konusudur. Göz hizasına dikilen parçanın üzerine değişik değişik boncuklar dikilmektedir. Bu boncuklar enseye kadar devam ettirilir. Boncukların görevi ise şamanın gözüne ışık gelmesini engellemek ve trans sürecine geçişin hızlı ve rahat gerçekleşmesidir. Külâhın tepe kısmını koyun yününden yapılan iplikle zikzak şekillerinde dikişler bulunmaktadır. Orta kısmına “dokuz düğüm” şeklinde kabartma yapılır ve ense kısmına kadar bu kabartma ve dikişler devam ettirilir. (İnan, (2000).) Bazı bölgelerde külâhın üstüne taç takıldığı görülmektedir. Bu taçlar bazı araştırmacılara göre şamanın dünyaya ne amaçla gönderildiğini bulması için bir aracı metafordur.

Şamanlar ayinlerinde muhakkak ki davullarını yanlarında getirirler. Şamanın aday ne kendi isteğiyle ne de toplumunun ön görmesiyle davul sahibi olamaz. Koruyucu ruhlar şamanı uygun görür ve onaylarsa o zaman emir verirler ve bu emir sonrasında davul sahibi olabilirler. Ruhlar aleminde koruyucu ruhların şaman kişisini kabul görmesi meselesidir bu durumandır. Onayını alan şaman aday bir sonraki aşama olan atalarından davulu kullanmayı öğrenmektedir. Bu eğitimle artık adayımız ruhları çağırmayı ve onlara karşı güçlü durmayı öğrenmiş olur. Şekil özelliği olarak davullar ya silindir ya da yumurta şeklini andırmaktadır. Ana kasnak olarak sedir ağacından ya da kayın ağacından yardım alınır, bu ağaçlar yaşadıkları yerlerden uzak, insan ya da hayvanın değmediği bir ağaç yapılmaktadır. Bu ruhların iletişime geçmesi için önemlidir. Bir diğer adım olan tütsülenme işlemi için ardıç ağacı tütsüsü yakılır, davul kasnağına şarap serpilmesidir. (Şarap serpme ruhlara sunulan bir hediye gibi görülmektedir) Derisi için ise dağ keçisi ya da geyik derisi kullanılmaktadır. Davulun iç kısmına bir değneği andıran sopa konulmaktadır. Bu sopa ile türlü demir metal parçaları da yerleştirilir ki davul her sallandığında ses çıkartabilsin. Bu sopayı andıran ürün renkli ipler, çubuklarla süslenmektedir. Davulun ve sopanın iç-dış yüzeylerine kırmızı ve beyaz renklerde çizgiler çizilmektedir. Ayrıca şamanın ruhani dünyası, atalarının kültürü, mitolojik kaynakları gibi resimler de çizilir. Sağ tarafa ay, sol tarafa güneş resimleri, kuş, geyik, at vb. birçok çizim bulunmaktadır. Şaman ve davulu arasındaki bağ tarif dahi edilemez. Şamanın hayatını kaybetmesi durumunu tecelli ederse davul uzak bir ormana götürülür, parçalanır ve

ağaçların dallarına asılır. Şamanın cansız bedeni de bu ağaçlardan birinin altına yerleştirilir. Bu işlemler sessiz, ritüelsiz, ağıtsız, ilahisiz gerçekleşmektedir.

Davul, cübbe ve külah gibi ayin ve şölenle hazırlanan, önemsiz görülse de şamanın vazgeçilmez olan bir diğer kıyafet ya da aksesuar ise tokmaktır. Tokmağın basit olması önemsiz olmasını beraberinde getirmemiş, şaman davulundan önce hazırlanmasıyla yerini sağlamlaştırmıştır. Tokmaklar ya kayın ağacından ya da sığır boynuzundan yapılmaktadır. Bu tokmalara “obru” adı verilmektedir. Tokmaklar ya da obrular yassı şeklinde olup önce keçe sonra da kıllı hayvan derisi ile kaplanmaktadır. Bunun en önemli nedeni davula her vuruşta gür ve tok bir ses çıkarmaktır. Şaman tören esnasında bir anda tokmağını havaya atar ve toplumun kaderi hakkında geleceğe yönelik hızlıca fal bakabilir. (Tokmağın düşün yönüne göre iyi ya da kötü talih yorumunu yapar.) Şamanların geçiş süreçleri ne kadar zorlu ve yoğun olsa da bireysellik süreçleri kıyafetlerinde kesilmektedir. Kıyafetlerinin hazırlanması için toplumlarından destek alırlar ve süreci atlatırlar. Çünkü bir şaman adayının tamamlanarak yeniden yaratılması için elbiseleri şarttır.

3.3. Şamanların Geleneksel Roller

Şaman adayı sürecini tamamlayıp hayatını Şamanizm’e adadıktan sonra toplum içerisindeki statü ve görevleri de değişmektedir. Şamandan beklenen en büyük görev ruhlar ile iletişime geçmesidir. Toplum şamanı tanrı ve ruhlar ile insanlar arasındaki köprü olarak görmektedir. Bununla beraber hastalık ve birçok kötülüğün de ruhlar tarafından gönderildiğine inanan halk, şamana daha da bağlı hale gelmektedir. Şamanların hastalıklara derman olduklarına, ölümlerle ve tabiatın tamamıyla doğanın diliyle iletişime geçeceklerine, ateşin hâkimi olduklarına, kurban ve törenlerinin yöneticileri olduklarına, fal ile gelecekte haber verdiklerine, sanatçı ve sözlü geleneğin en büyük koruyucuları olduklarına inanmaktaydılar.

Bu işlerden diğerlerine oranla en çok da hastalık konusunda şaman müracaat edilirdi. Eski insanlar hastalıkları “içine kötü ruh girdiği, kötü bir hareket yapıp ruhların onları cezalandırdığı, iyi ve kötü dünya arasında kaldıkları” gibi manalarla betimlemekteydiler. Şaman da bu süreçte hasta olan kişinin yanında bulunmaktadır. Burada iki senaryo ortaya çıkar. Şaman hasta kişinin yanında bulunarak içindeki kötü ruhu kişiyi hasta eden “şeyi” iyi ruhlar yardımıyla bir hayvan vücuduna geçirmeye çalışır, ikinci senaryoda ise şaman öteki dünyaya iner ve orada kişinin ruhunu çalan kötü ruhu bulmaya ve ondan kişinin iyi ruhunu almaya çalışır. Şamanlar hayatları boyunca ruhlar ile iletişimde oldukları için onların neler isteyeceklerini, nelerden hoşlanacaklarını nelere “tamam” nelere “hayır” diyeceklerini bilirler. Bu süreçler halk tarafından büyük bir ilgi ve hayranlıkla izlenir, hasta olan kişi ölse de hayatına devam etse de şamana büyük saygı duyulmaktadır. Toplumların yöneticileri de şamanlardan oldukça yararlanırlar. Savaş ve barış zamanları yapılacak hamlelerin doğru ve güvenilirliği konusunda fal baktırır, adaklarını tanrı ya da tanrılara ulaştırmak için ölmüş ruhlar onların saltanatını rahat bıraksın sorun çıkmasın diye şamanları yanlarından ayırmaz onlara güvenmektedirler.

4. SONUÇ

Şamanizm Ruhun Keşif Yolculuğu makalesi şamanın başından geçen olayların genel bir değerlendirilmesi şeklindedir. Yukarı da bahsedildiği gibi kişi ailesinde şaman olmasından ya da gök tengrinin işaret göndermesiyle bir sürece giriş yapar. Bu süreç sancılı ve acılı bir şekilde devam eder. Kabul edilmiş yaşandıktan sonra şaman adayı kişi büyük şamanlardan ayinler için eğitim alır ve pratik yapar. Bu süreç kişinin ruhlar ile tanışmasını ve ilerlemesini sağlar. Sorunsuz devam eden eğitim sürecinden sonra adayın yaşadığı toplumun da yardımıyla ihtiyacı olan cübbe, külah, davul gibi eşyalar hazırlanmaya başlar. Bu süreçte aday hazırlanan eşyalarından bazılarını ruhlara sunar ve onlara hediyeler armağan ederler. Süreci ve kıyafetleri tamamlanan şaman artık toplumda farklı bir statüye gelmiş insanların hastalıklarından kurtulmasını, ruhlar alemine inip çıkmasından toplumu korumaktan sorumlu tutulmuştur. Günümüzde Şamanizm doktrini hakkında birçok akademik çalışma mevcuttur. Bu akademik çalışmaları kişilerin bilmesi için daha yalın hale getirilmesi, toplumların anlayabilmesi içinde daha fazla ön planda tutulması gerektiğini düşünmekteyim.

KAYNAKÇA

- Akpınar, T. (1986). Eski Türklerin dini tek tanrı inancı mıydı? *Tarih ve Toplum*.
- Buluç, S. (1948). Şaman. *İslam Ansiklopedisi*, C. XI.
- Gömeç, S. (2003). Eski Türk inancı üzerine bir özet. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33, 79-104.
- Güngör, H. (2024, January 4). Şamanizm. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/samanizm>
- İnan, A. (1976). *Eski Türk dini tarihi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnan, A. (2000). *Tarihte ve bugün şamanizm: Materyaller ve araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İzgi, M. C. (2012). Şamanizm ve şamanlara genel bakış. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 2(1), 31-38.
- Kaşgarlı Mahmud. (1992). *Divanü Lügatit Türk* (Besim Atalay, Trans., Vol. III).
- Kafesoğlu, İ. (1999). *Türk milli kültürü*. Boğaziçi Yayınları.
- Mandaloğlu, M. (2011). Türk kültür çevresinde şamanizm ve şamanlık meselesi. *TSA*, 15, 3.
- Rasonyi, L. (1971). *Tarihte Türklük*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Şener, C. (1997). *Şamanizm*. Ad Yayıncılık.
- Yusuf Has Hacib. (1991). *Kutadgu Bilig* (R. R. Arat, Trans.). TDK Yayınları.